(इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णयाचा मराठी भाषेत अनुवाद)

(२००३) ५ एस. सी. आर. ६३४

अमीर ट्रेडिंग कॉर्पोरेशन लिमिटेड.

-विरुद्ध-

शापूरजी डेटा प्रोसेसिंग लिमिटेड.

नोव्हेंबर 18,2003

[मुख्य न्यायमूर्ती व्ही. एन. खरे, न्यायमूर्ती, एस. बी. सिन्हा आणि न्यायमूर्ती डॉ.ए.आर.लक्ष्मणन]

दिवाणी प्रक्रिया संहिता 1908:

आदेश 18 नियम 4 (सुधारित) -सरतपासणी- प्रत्येक प्रकरणातील पुराव्याचे अभिलेखन - शपथपत्राद्वारे -निर्णीत - आदेश 18 नियम 4 मध्ये अपीलयोग्य आणि अपीलअयोग्य प्रकरणांमध्ये कोणताही फरक केला जात नाही- प्रकरण अपीलयोग्य आहे की नाही शपथपत्रावर साक्षीदाराची सरतपासणी केली जाते.

संविधि निर्वचन :
सहेतुक रचना-कायद्यांचा अर्थ लावण्याच्या उद्देशाने ते संपूर्णतः असले पाहिजे.

शब्द आणि पदबंध :-

" प्रत्येक प्रकरणात "-- याचा अर्थ- दिवाणी प्रक्रिया संहिता 1908 च्या आदेश 18 नियम 4 च्या संदर्भात.

उत्तरवादींनी अपीलकर्त्याला दावा परिसरातून निष्कासन करण्यासाठी लघु वाद न्यायालयात दावा दाखल केला. उत्तरवादीने दिवाणी प्रक्रिया संहिता 1908 च्या आदेश 18 नियम 4 अंतर्गत शपथपत्र दाखल केले, त्याची सरतपासणी दाव्यात पुरावा म्हणून घेतली जावी.

अपीलकर्त्याने सदर शपथपत्रावर आक्षेप घेत अर्ज दाखल केला की, हुकूमनामा, जो दाव्यात पारित करण्यात येईल तो अपील योग्य असेल, सी. पी. सी. चा आदेश 18 नियम 5, हा लागू होईल आणि त्यामुळे उत्तरवादीची खुले न्यायालयात तपासणी करणे आवश्यक होते. न्यायचौकशी न्यायालयने हा अर्ज फेटाळला आणि उच्च न्यायालयाने हा आदेश कायम ठेवला. त्यामुळे अपील दाखल करण्यात आली आहे.

अपील फेटाळत न्यायालयाने

निर्णय दिला कि : 1.1. पुराव्यांच्या अभिलेखनाच्या पद्धती संबंधी दिवाणी प्रक्रिया संहिता 1908 चा आदेश 18 नियम 4 अपील दाखलकरण्या योग्य अथवा अयोग्य आहे च्या बाबतीत कोणताही फरक करत नाही. असा फरक मात्र संहितेच्या आदेश 18 च्या नियम 5 आणि 13 मध्ये आढळतो.[640-सी.]

1.2. शपथपत्रावर दाव्यातील पक्षकारांसह साक्षीदाराची सरतपासणी केली जाते. आदेश 18 नियम 4 मध्ये आढळणारी "प्रत्येक बाबतीत" ही पदावली महत्त्वपूर्ण आहे. त्यामुळे काय उरते, नियम 4 च्या इतर उपनियमांच्या अधीन राहून, उलटतपासणी किंवा फेरतपासणीचा अपील करण्यायोग्य प्रकरणांमध्ये विचार नियमात नमूद केलेल्या पद्धतीनुसार करावा लागेल. संहितेतील दुरुस्ती संसदेने जाणीवपूर्वक केली होती आणि त्यामुळे ती पूर्णपणे लागू केली गेली पाहिजे.[640- डी-ई, एफ]

2. हेडनचा आदेश या न्यायालयाने हे अपकृत्य दडपण्यासाठी जास्त प्रकरणांमध्ये लागू केला आहे, ज्याचा अक्षरशः आदेशांच्या विरुद्ध उपाय करण्याचा हेतू होता, जो अन्यथा या क्षेत्रात समाविष्ट होऊ शकला असता. [641- एफ]

श्रीमती. पी. ई. के. कल्लियानी अम्मा विरुद्ध के. देवी, **ए. आय. आर. (1996) एस. सी. 1963**; बंगाल डी इम्युनिटी कंपनी लिमिटेड विरुद्ध.बिहार राज्य, **ए. आय. आर. (1956) एस. सी. 661** आणि गुडइअर इंडिया लिमिटेड वि.हरियाणा राज्य, **ए. आय. आर. (1990) एस. सी. 781,** यावर अवलंबून होते.

हेडनचे **प्रकरणः3 सह प्रतिनिधी 7a, 76 ई आर 637, संदर्भित.**

3. संविधि निर्वचनाच्या उद्देशाने ते संपूर्ण असले पाहिजे. उद्देशपूर्ण रचनेची तत्त्वे अमलात आली पाहिजेत. [641- जी-एच]

भारतीय हस्तकला एम्पोरियम विरुद्ध युनियन ऑफ इंडिया, [2003] 7 एस. सी. सी. 589 **वर अवलंबून होते.**

ए. पी. चे मुख्य न्यायाधीश वि.एल. व्ही. ए. दीक्षितुलु, **[1979] 2 एस. सी. सी. 34**; केहर सिंग वि. राज्य (दिल्ली प्रशासन) ए. आय. आर. **(1988) एस. सी. 1883**; *जिल्हा खाण अधिकारी वि. टाटा आयर्न अँड*

स्टील कंपनी जे. टी. **(2001) (6) 183** आणि *ईस्ट इंडिया हॉटेल्स लिमिटेड वि. युनियन ऑफ इंडिया* [**2001] एस. सी. सी. 284,** संदर्भित.

4.1. **सरतपासणीच्या वेळी पक्षकाराची उपस्थिती अनिवार्य नाही. जर शपथपत्रात केलेल्या कोणत्याही विधानावर आक्षेप घेतला गेला असेल, उदाहरणार्थ, युक्तिवादाच्या बाहेरील विधान केले गेले आहे, तर असा आक्षेप नेहमीच न्यायालयासमोर लेखी घेतला जाऊ शकतो आणि कोणत्याही परिस्थितीत, त्याकडे साक्षीदाराचे लक्ष त्याची उलटतपासणी करताना नेहमीच वेधले जाऊ शकते. शपथपत्रावर सरतपासणी घेतली तर प्रतिवादी कोणत्याही प्रकारे बाधित होणार नाही आणि असे झाल्यास त्याची इच्छा असल्यास साक्षीदाराला खुल्या न्यायालयात उलट तपासणी करण्याची परवानगी दिली जाईल. अशी प्रकरणे असू शकतात ज्यात एखाद्या पक्षकाराला साक्षीदाराची उलट तपासणी करण्याची गरज भासणार नाही. अशा साक्षीदाराची खुल्या न्यायालयात तपासणी करण्यात न्यायालयाचा वेळ वाया जाणार नाही.[644-जी-एच; 645-ए]**

एफ. डी. सी. लिमिटेड विरुद्ध फेडरेशन ऑफ मेडिकल रिप्रेझेंटेटिव्ह असोसिएशन इंडिया, बी (एफ. एम. आर. ए. आय.) ए. आय. आर. (2003) बॉम 371, ने मान्यता दिली.

लक्ष्मण दास वि. देवजी मल, **ए. आय. आर. (2003) राज 74, अप्रत्यक्षपणे फेटाळले**

4.2. संविधि निर्वचनची तत्त्वे लागू करताना, आदेश 18 नियम 4 आणि 5 सुसंगतपणे तयार करणे आवश्यक आहे यात शंका नाही.दोन्ही तरतुदी लागू करणे आवश्यक आहे आणि आदेश 18 नियम 5 हा आदेश 18 नियम 4 चा अपवाद म्हणून वाचला जाऊ शकत नाही.[645- ब]

दिवाणी अपील न्यायाधिकरणः2003 चा दिवाणी अपील क्रमांक 9130.

2003 च्या डब्ल्यू. पी. क्रमांक 2428 मधील मुंबई उच्च न्यायनिर्णय च्या दिनांक 3.7.2003 च्या निकाल आणि आदेशावरून.

अपीलकर्त्यासाठी राजन नारायण, सुषमा शर्मा, पूजा शर्मा, मेघाली बर्थाकुर, मुक्ता चोप्रा आणि पल्लवी बरुआ.

उत्तरवादी साठी एफ. एस. नरीमन, एच. एन. साळवे, जी. आर. जोशी, आर. जे. एस. मिस्त्री, पूजा जैन, ए. ई. खानसाहिब, अविजित भट्टाचार्जी, माधवन श्रीवास्तव आणि मीनाक्षी सखारदांडे.

न्यायमूर्ती एस. बी. सिन्हा, अनुमती देण्यात आली.

दिवाणी प्रक्रिया संहिता आदेश 18 नियम 4 आणि 5 चे स्पष्टीकरण या अपीलात विचारात घेतले जाते जे मुंबई उच्च न्यायनिर्णय डब्ल्यू. पी. क्र. 2428/2003 मध्ये दिलेल्या 3.7.2003 तारखेच्या निकाल आणि आदेशातून उद्भवते.

हा प्रश्न खालील परिस्थितीत उद्भवतो.

महाराष्ट्र भाडे नियंत्रण कायदा, 1999 च्या वादातील परिसराच्या संबंधात कोणत्याही तरतुदी लागू नव्हत्या या कारणावरून अपीलकर्त्याच्या विरोधात उत्तरवादीने लघु वाद न्यायालय मुंबई येथे 2001 चा दावा क्रमांक 156/169 दाखल केला. दाव्यामध्ये उत्तरवादीने त्याची सरतपासणी याचिकेतील पुराव्याच्या आधारे घेण्यात येण्यासाठी शपथपत्र दाखल केले.

सदर अपीलकर्त्याने येथे एक अर्ज दाखल केला होता,ज्यामध्ये सदर शपथपत्रावर आक्षेप घेतला गेला होता, जो अन्य कारणांसह सदर आधारावर स्वीकारला जात आहे की, जो हुकूमनामा दाव्यात पारित केला जाऊ शकतो तो अपील करण्यायोग्य आहे, दिवाणी प्रक्रिया संहिता 18 नियम 5 लागू होईल.17 फेब्रुवारी, 2003 रोजी दिलेल्या आदेशामुळे, विद्वत्तापूर्ण न्यायचौकशी न्यायालय न्यायाधीशांनी अपीलकर्त्यांच्या याचिकेचा हा अर्ज फेटाळला.

> " न्यायालयाने यापूर्वीच सी. पी. सी. च्या आदेश 18 नियम 4 (सुधारित) च्या तरतुदींनुसार कारवाई केली होती, जे न्यायालयाला अपील करण्यायोग्य आदेशासह कोणत्याही प्रकरणातील शपथपत्रावर पुरावा प्राप्त करण्यास अधिकृत करते. दिलेल्या परिस्थितीत शपथपत्र फिर्यादीकडे परत करण्याची आणि या प्रकरणात तोंडी पुरावा देण्यास सांगण्याची गरज नाही.
>
> त्या व्यतिरिक्त वरीलप्रमाणे परिस्थिती आणि मी निरीक्षण केलेली कायदेशीर स्थिती. मला या न्यायालयाचे एक प्रकरण देखील दिसले आहे, ज्यात याच तथ्यांवर हे प्रकरण माननीय उच्च न्यायालयात नेण्यात आले होते मात्र माननीय उच्च न्यायालयाने या न्यायालयाला शपथपत्रावरील पुरावे स्वीकारण्याचे निर्देश दिले होते.कोणत्याही प्रकरणात शपथपत्रावर पुरावा स्वीकारणे कायदेशीर आहे या दृष्टिकोनाचे समर्थन करणारी लघु वाद न्यायालयाने केलेली काही निरीक्षणेही मला आढळली आहेत.त्यामुळे प्रतिवादींच्या वकीलांचे उद्धृत केलेल्या सर्व अधिकाऱ्यांबद्दल मी चर्चा करावी असे मला वाटत नाही.म्हणून मी पुढील आदेश देतो.

आदेश

अर्ज फेटाळला जातो. वादीची उलटतपासणी करण्यासाठी प्रकरण सकाळी 10.30 वाजता 4.3.2002 पर्यंत तहकूब केले जाते.

व्यथित झाल्याने अपीलकर्त्याने त्याविरूद्ध रिट याचिका दाखल केली जी आक्षेपार्ह आदेशामुळे फेटाळण्यात आली:

" ऐकून घेतले.या याचिकेत केलेली मात्र तक्रार अशी आहे की खालील न्यायालयाने फिर्यादीला शपथपत्रावर पुरावा प्राप्त करण्याची परवानगी दिली आहे.विद्वान वकील असा युक्तिवाद करतात की, दिवाणी प्रक्रिया संहिता आदेश XVIII नियम 5 मधील तरतुदींच्या दृष्टीने ते अनुज्ञेय असणार नाही.खालील न्यायालयाने दिलेल्या विवेकाधीन आदेशात हस्तक्षेप करण्यास मी इच्छुक नाही.याव्यतिरिक्त, प्रतिवादींतर्फे घेतलेल्या आक्षेपात मला असे वाटते की हा मुद्दा आधीच संपलेला आहे आणि 2003 च्या रिट याचिकेतील 20 मार्च 2003 च्या या न्यायालयाच्या निर्णयाद्वारे त्याचे उत्तर दिले गेले आहे.माझ्या मते, याचिकाकर्त्याला कोणतीही बाधा निर्माण होणार नाही, जर न्यायचौकशी न्यायालयने घेतलेला दृष्टिकोन कायम ठेवायचा असेल कारण प्रतिवादी असल्याने याचिकाकर्त्याला फिर्यादी आणि फिर्यादीच्या साक्षीदारांची उलटतपासणी करण्याची संधी मिळेल.

त्यामुळे हस्तक्षेप करण्याचे कारण नाही. नाकारले ".

त्यामुळे व्यथित होऊन अपीलकर्ता आमच्यासमोर अपील करत आहे. अपीलकर्त्याच्या तर्फे असलेले विद्वान वकील श्री. राजन नारायण ह्यांनी सादर केले की दिवाणी प्रक्रिया संहिता आदेश 18 नियम 4 आणि आदेश 18 नियम 5 सुसंगतपणे वाचला जावा आणि म्हणून वाचला जावा, असे मानले पाहिजे की आदेश 18 नियम 4 अपील करण्यायोग्य प्रकरणांमध्ये लागू होणार नाही; आणि त्याचा तार्किक परिणाम म्हणून न्यायालयाने न्यायालयात सर्व साक्षीदारांची तपासणी केली पाहिजे.सदर युक्तिवादाच्या समर्थनार्थ, *लक्ष्मण दास विरुद्ध देउजीमल आणि इतर, ए. आय. आर.* (2003) राजस्थान 74 वर भक्कम भर देण्यात आला आहे.

दुसरीकडे, उत्तरवादी च्या तर्फे असलेले विद्वान ज्येष्ठ वकील श्री. नरीमन, यांनी सादर केले की दिवाणी प्रक्रिया संहिता आदेश 18 नियम 4 मधील अवलोकन उघडपणे सादर केल्यास असे दिसून येईल की प्रत्येक प्रकरणात साक्षीदाराच्या सरतपासणीचा समावेश असलेले शपथपत्र दाखल करावे लागेल आणि मात्र त्या साक्षीदाराची उलटतपासणी करणे आवश्यक असेल तरच त्याला न्यायालयात हजर केले जाईल.

साक्षीदाराच्या तपासणीसाठी घेतला जाऊ शकणारा अनावश्यक वेळ अपव्यय दूर करण्याच्या दिवाणी प्रक्रिया संहिता 1976 लागू करण्यात यावा, अशी विनंती विद्वान वकील यांनी केली .

श्री. नरीमन विनंती करतात की आदेश 18 नियम 5 हे आदेश 18 नियम 13 सह वाचले पाहिजे जेणेकरून अपील करण्यास परवानगी असलेल्या आणि अपील करण्यास परवानगी नसलेल्या प्रकरणांमधील फरक समजून घेता येईल.आदेश 18 नियम 5, विद्वान वकील सादर करेल, केवळ साक्षीदाराचा पुरावा घेण्याची प्रक्रिया नमूद करतो.सदर युक्तिवादाच्या समर्थनार्थ, एफ. डी. सी. लिमिटेड विरुद्ध एफ.फेडरेशन ऑफ मेडिकल रिप्रेझेंटेटिव्ह असोसिएशन इंडिया (एफ. एम. आर. ए. आय.) आणि इतर, ए. आय. आर. (2003) बॉम्बे 371.

आदेश 18 नियम 4 जो मूळतः अस्तित्वात होता तो खालीलप्रमाणे आहेः

"4 खुल्या न्यायालयात साक्षीदारांची तपासणी केली जाणार आहे.

उपस्थित साक्षीदारांचा पुरावा खुल्या न्यायालयात न्यायाधीशांच्या उपस्थितीत आणि वैयक्तिक निर्देशानुसार आणि देखरेखीखाली तोंडी घेतला जाईल.

आदेश 18 नियम 4 (1), (2) आणि (3) ज्या आता खाली दिल्याप्रमाणे वाचल्या जातातः

"4. पुराव्यांचे अभिलेखन करणे.- (1) प्रत्येक प्रकरणात, साक्षीदाराची सरतपासणी ही शपथपत्र करून घेण्यात आली पाहिजे आणि आशा तपासणीच्या प्रति विरुद्ध पक्षाला दिल्या पाहिजे. या प्रति विरोधी पक्षाला पुराव्यासाठी बोलावणाऱ्या पक्षाकराकडून पुरविल्या जातील.

मात्र जेथे पुरावा दस्तऐवजाच्या स्वरूपात आणि ज्यावर पक्षकारांचा भर आहे आधी ते दस्त शपथपत्रावरून दाखल केले आहेत. त्याच्या संबंधी तो प्रश्न न्यायालयाच्या अधीन असेल.

(2) उपस्थित साक्षीदाराचा पुरावा (उलटतपासणी आणि फेरतपासणी), ज्याचा पुरावा (सरतपासणी) शपथपत्राद्वारे न्यायालयाला सादर करण्यात आला आहे, तो एकतर न्यायालयाद्वारे किंवा त्याने नियुक्त केलेल्या कमिशनर द्वारे घेतला जाईलः

परंतु, न्यायालय, या उपनियमाखाली कमिशनची नेमणूक करताना लागू असलेल्या घटकाचा विचार करून नेऊन करावी:

(3) " न्यायालय किंवा कमिशनर जसे असेल त्या प्रमाणे साक्षिदाराची साक्ष लेखी घेईल व यांत्रिक साहाय्याने न्यायाधीशाच्या किंवा कमिशनर समक्ष घेईल. कमिश्नर साक्ष घेतल्यानंतर आपल्या सहीने ते सर्व प्रतिवृत्त न्यायालयाकडे पाठविले आहे अशा रिणतिने आलेली सर्व साक्ष व त्यासंबंधी प्रतिवृत काही असल्यास न्यायालयीन कामकाजाच्या कागदपत्रांचा एक भाग होईल."

आदेश 18 च्या नियम 4 च्या इतर उपनियमांमध्ये साक्षीदाराच्या तपासणीसंदर्भात इतर आणि पुढील कार्यपद्धतींची तरतूद आहे.

ज्या प्रकरणांमध्ये दिवाणी प्रक्रिया संहितेच्या आदेश 18 च्या नियम 13 मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे अपील करण्यास परवानगी नाही अशा प्रकरणांमध्ये अपील करण्यास परवानगी आहे अशा प्रकरणांमध्ये घेणे आवश्यक असलेल्या पुराव्याचा नियम 5 मध्ये उल्लेख आहे.त्यामुळे नियम 5 मध्ये अशा स्थितिविशेषची कल्पना केली आहे, ज्यात न्यायालयाने त्यात नमूद केलेल्या पद्धतीने पुरावा काढून घेणे आवश्यक आहे, ज्याचा अर्थ असा होईल की जेथे साक्षीदाराची उलटतपासणी सबब पुन्हा चौकशी न्यायालयात होणार आहे.

साक्षीदाराच्या तपासणीत मुख्य पुरावा, उलटतपासणी किंवा फेरतपासणी यांचा समावेश असेल.आदेश 18 चा नियम 4 सरतपासणी बद्दल बोलतो. 'पुरावा' कशा प्रकारे घ्यावा लागेल यासाठी सुधारित न केलेल्या नियमात तरतूद करण्यात आली होती.प्रत्येक खटल्यातील साक्षीदाराची अशी सरतपासणी शपथपत्रावर असेल.

साक्षीदाराची सरतपासणी करण्यासाठी न्यायालयाने घेतलेला वेळ कमी करण्यासाठी उपरोक्त तरतूद करण्यात आली आहे.दिवाणी प्रक्रिया संहिता आदेश 18 च्या नियम 4 च्या उप-नियम (2) मध्ये साक्षीदाराची उलटतपासणी आणि फेर तपासणी करण्याची तरतूद आहे जी न्यायालय किंवा त्याने नियुक्त केलेल्या कमिशनर द्वारे घेतली जाईल.

आम्ही लक्षात घेतले की आदेश 18 च्या नियम 4 मध्ये 1.7.2002 पासून सुधारणा करण्यात आली होती, ज्यामध्ये प्रत्येक प्रकरणातील सरतपासणी शपथपत्रावर असेल अशी विशेष तरतूद करण्यात आली होती.आदेश 18 चा नियम 5 सदर दुरुस्तीपूर्वीच समाविष्ट करण्यात आला होता.

आदेश 18 चा नियम 4 अपील करण्यायोग्य आणि अपील न करण्यायोग्य प्रकरणांमध्ये कोणताही फरक करत नाही, जो पुरावा अभिलेखनाच्या पद्धतीशी संबंधित आहे.असा फरक मात्र संहितेच्या आदेश 18 च्या नियम 5 आणि 13 मध्ये आढळतो.

सबब असे दिसते की, सुधारित न केलेल्या नियमांनुसार, संपूर्ण पुरावा न्यायालयात सादर करणे आवश्यक होते, परंतु आता दाव्यातील पक्षासह साक्षीदाराची सरतपासणी शपथपत्रावर केली जावी. 'प्रत्येक बाबतीत' ही पदावली महत्त्वाची आहे. अशा प्रकारे, अपील करण्यायोग्य प्रकरणांमध्ये उलटतपासणी किंवा फेरतपासणी म्हणजे काय उरले आहे, ते नियम 4 च्या इतर उपनियमाच्या अधीन राहून नियमांमध्ये नमूद केलेल्या पद्धतीनुसार विचारात घ्यावे लागेल.

आदेश 18 चा नियम 5 इतर औपचारिकतांबद्दल सांगतो ज्यांचे पालन करणे आवश्यक आहे. तथापि, ज्या प्रकरणांमध्ये अपील करण्यास परवानगी नाही, तेथे नियम 5 मध्ये नमूद केलेल्या कार्यपद्धतींचे पालन करणे आवश्यक नाही.

या प्रकारच्या परिस्थितीत, हेडनच्या प्रकरणात [3 Co Rep 7a, 76 ER 637] नमूद केल्याप्रमाणे त्रासदायक नियम दडपशाहीचा सिद्धांत लागू होईल.अशी दुरुस्ती संसदेने जाणीवपूर्वक केली होती आणि त्यामुळे ती पूर्णपणे लागू केली गेली पाहिजे.

हॅल्सबरीज लॉज ऑफ इंग्लंड, खंड 44 (1), चौथा पुनर्मुद्रण, परिच्छेद 1474, पृष्ठ 906-07 मध्ये असे म्हटले आहेः

> " संसदेचा असा हेतू आहे की एखाद्या कायद्याने एखाद्या विशिष्ट त्रासावर तोडगा निघेल आणि म्हणूनच असे गृहित धरले जाते की संसदेचा असा हेतू आहे की, तात्काळ खटल्याच्या तथ्यांच्या संबंध अधिनियमाच्या विरोधी रचनापैकी जी त्याच्या कायदेशीर अर्थाशी संबंधित आहे, त्यावर विचार करताना न्यायालयाने अशी रचना शोधली पाहिजे जी लागू होईल तो त्रास दडपण्यासाठी त्याने अशा प्रकारे उपाय प्रदान केला. सिद्धांत हेडनच्या प्रकरणात उगम पावतो, जिथे राजकोषातील सरदारांनी असा निर्णय घेतला की सर्वसाधारणपणे सर्व कायद्यांच्या (मग ते दंडात्मक असोत किंवा फायदेशीर, निर्बंधात्मक असोत किंवा सामान्य कायद्याचा विस्तार असो) निश्चित आणि खऱ्या अन्वयार्थासाठी, चार गोष्टी समजून घेतल्या पाहिजेत आणि त्यांचा विचार केला पाहिजेः

(1) कायदा बनवण्यापूर्वी सामान्य कायदा काय होता;

(2) सामान्य कायद्यात कोणत्या प्रकारचा त्रास आणि दोष होता ज्यासाठी तरतूद केलेली नव्हती;

(3) प्रजेचा रोग बरा करण्यासाठी संसदेने कोणता उपाय निश्चित केला आहे आणि नियुक्त केला आहे; आणि

(4) उपचाराचे खरे कारण,

आणि मग सर्व न्यायाधीशांच्या कार्यालयाने नेहमीच अशी रचना केली पाहिजे जी:

(अ) त्रास दडपून टाकून आणि उपाय पुढे नेईल ; आणि

(ब) (खाजगी फायद्यासाठी) त्रास चालू ठेवण्यासाठी सूक्ष्म शोध आणि टाळाटाळ दडपून टाकील; आणि

(क) कायद्याच्या निर्मात्यांच्या खऱ्या हेतूनुसार (सार्वजनिक हितासाठी) उपचार आणि उपायामध्ये शक्ती आणि जीवन जोडेल.

हेडनचा नियम या न्यायालयाने जास्त प्रकरणांमध्ये लागू केला आहे, ज्याचा अक्षरशः नियमांच्या विरोधात तोडगा काढण्याचा हेतू होता, जो अन्यथा या क्षेत्रात समाविष्ट होऊ शकला असता.[उदाहरणार्थ, श्रीमती. पी. ई. के. कल्लियानी अम्मा आणि ओ. आर. एस. वि.के. देवी आणि इतर, ए. आय. आर. एफ. (1996) एस. सी. 1963; बंगाल इम्युनिटी कंपनी लिमिटेड वि.बिहार राज्य आणि इतर, ए. आय. आर. (1955) एस. सी. 661 आणि गुडइअर इंडिया लिमिटेड वि.हरियाणा राज्य आणि ए. एन. आर., ए. आय. आर. (1990) एस. सी. 781]

आता हे सुस्थितीत झाले आहे की संविधि निर्वचनच्या उद्देशाने ते संपूर्णतः असले पाहिजे.

शिवाय, या स्वरूपाच्या बाबतीत, उद्देशपूर्ण रचनेची तत्त्वे अमलात आणली पाहिजेत.(भारतीय हस्तकला एम्पोरियम विरुद्ध भारतीय संघ, [2003] 7 एस. सी. सी.-589 पहा.

ए. पी. चे मुख्य न्यायाधीश वि.एल. व्ही. ए. दीक्षितुलु, [1979] 2 एस. सी. सी. 34, या न्यायालयाने असे निरीक्षण नोंदवलेः

"निर्वचनाचे प्राथमिक तत्त्व असे आहे की घटनात्मक किंवा वैधानिक तरतुदीचा अर्थ "ज्यांनी ती तयार केली त्यांच्या हेतूनुसार" लावला गेला पाहिजे (कोक).सामान्यतः, असा हेतू

तरतुदीच्या भाषेतून गोळा केला जातो.जर कायद्याने वापरलेली भाषा किंवा वाक्प्रचार तंतोतंत आणि साधा असेल आणि अशा प्रकारे स्वतःच विधिमंडळाच्या हेतूची स्पष्टपणे घोषणा करत असेल, तर त्यानंतरच्या परिणामांची पर्वा न करता त्याची अंमलबजावणी केली गेली पाहिजे.परंतु जर तरतुदीत वापरलेले शब्द अचूक, शुद्ध किंवा उद्बोधक असतील किंवा वाजवीपणे एकापेक्षा जास्त अर्थ असू शकतात, तर कठोर व्याकरणात्मक रचनेचा नियम वास्तविक कायदेशीर हेतूपर्यंत पोहोचण्यासाठी निश्चित मार्गदर्शक ठरत नाही.अशा परिस्थितीत, वापरलेल्या अटी आणि वाक्यांशांचा खरा अर्थ निश्चित करण्यासाठी, न्यायालयाने मागणी शुष्क शब्दशः मर्यादेच्या पलीकडे जाणे आणि रचनेच्या इतर मान्यताप्राप्त नियमांना मदत करणे वैध आहे, जसे की त्याचा विधिमंडळ इतिहास, संपूर्ण कायद्याची मूलभूत योजना आणि चौकट, प्रत्येक भाग प्रकाशझोतात आणत आहे, उर्वरितांवर, कायद्याचा उद्देश, साध्य करण्याचा हेतू आणि इतर संभाव्य व्याख्येपेक्षा एक स्वीकारल्यामुळे उद्भवू शकणारे परिणाम.केहर सिंग विरुद्ध राज्य (दिल्ली प्रशासन), ए. आय. आर. (1988) एस. सी. 1883 [1988] 3 एस. सी. सी. 609 या प्रकरणात, या न्यायालयाने असे म्हटलेः

" ...... परंतु, जर शब्द संदिग्ध, अनिश्चित असतील किंवा वापरलेल्या संज्ञांबद्दल काही शंका उद्भवली असेल, तर विधिमंडळाच्या तर्कसंगत अर्थाची भाषा वापरणे हे आमचे सर्वोच्च कर्तव्य असल्याचे आम्ही मानतो.त्यानंतर आपण प्रत्येक शब्द, प्रत्येक विभाग आणि प्रत्येक तरतुदीचे परीक्षण करतो.आम्ही संपूर्ण कायद्याचे परीक्षण करतो.या कायद्याला जन्म देणाऱ्या आवश्यकतेचे आम्ही परीक्षण करतो. ज्या गैरप्रकारांचे निवारण करण्याचा विधिमंडळाचा हेतू होता, त्या आपण पाहतो.आम्ही संपूर्ण स्थितिविशेष पाहतो आणि केवळ एक-एक संबंध नाही.आम्ही कायद्याच्या चौकटीबाहेरच्या कोणत्याही तरतुदीचा विचार करणार नाही.आपण तरतुदींकडे, त्यामागील प्रेरक शक्तीपासून वेगळी केलेली अमूर्त तत्त्वे म्हणून पाहणार नाही.ज्या परिस्थितीमध्ये ते त्यांच्या उत्पत्तीसाठी ऋणी आहेत त्या तरतुदींचा आम्ही विचार करू.संपूर्ण कायद्यात सुसंगतता आणि सुसंगतता सुनिश्चित करण्यासाठी आणि अवांछित परिणाम टाळण्यासाठी आम्ही तरतुदींवर विचार करू ".

जिल्हा खाण अधिकारी विरुद्ध टाटा आयर्न अँड स्टील कंपनी, जे. टी. (2001) 6 एस. सी. 183: [2001] 7 एस. सी. सी. 358, या न्यायालयाने म्हटलेः

" हा कायदा प्रामुख्याने भूतकाळातील आणि सध्याच्या अनुभवातून मिळालेल्या माहितीच्या आधारे विधिमंडळासमोरील समस्यांकडे निर्देशित केला जातो.भविष्यात उद्भवणाऱ्या अशाच प्रकारच्या समस्यांचा समावेश करण्यासाठी सामान्य शब्दांचा वापर करूनही त्याची रचना केली जाऊ शकते.परंतु, गोष्टींच्या स्वरूपानुसार, भविष्यात उद्भवणाऱ्या विविध परिस्थितींमध्ये पूर्णपणे अंदाज लावणे अशक्य आहे ज्यामध्ये हातात असलेल्या कायद्याच्या अंमलबजावणीची मागणी केली जाऊ शकते आणि अशा अनिश्चित संदर्भांना संप्रेषित करण्यासाठी निवडलेले शब्द अनेक प्रकरणांमध्ये असणे बंधनकारक आहे, स्पष्टता आणि अचूकतेचा अभाव आहे आणि त्यामुळे रचनेच्या वादग्रस्त प्रश्नांना जन्म मिळतो. रचनेची प्रसंभाविक प्रक्रिया शाब्दिक आणि उद्देशपूर्ण अशा दोन्ही पद्धतींचा मेळ घालते. दुसऱ्या शब्दांत, विधिमंडळाचा हेतू म्हणजे कायद्याचा खरा किंवा कायदेशीर अर्थ कायद्यात वापरल्या गेलेल्या शब्दांचा अर्थ कोणत्याही स्पष्ट हेतूच्या किंवा उद्देशाच्या प्रकाशात विचारात घेऊन तयार केला जातो, जो त्रास आणि त्याचा उपाय समजून घेतो.

ईस्ट इंडिया हॉटेल्स लिमिटेड विरुद्ध भारतीय संघराज्य, [2001] 1 एस. सी. सी. 284 या न्यायालयाने असे निरीक्षण नोंदवलेः

" एखाद्या कायद्याचे संपूर्ण वाचन करावे लागेल, वेगवेगळ्या तरतुदींमध्ये सुसंवाद साधावा लागेल आणि त्या सर्वांवर परिणाम करावा लागेल.

लक्ष्मण दास (वरील) प्रकरणात राजस्थान उच्च न्यायालयाने असे म्हटलेः

“सबब वरील बाबी लक्षात घेता, 0.18 च्या आर. 4 मध्ये समाविष्ट असलेले "प्रत्येक बाबतीत" हे शब्द मर्यादित अर्थाने समजून घेतले पाहिजेत की ज्या प्रत्येक प्रकरणात अंतिम आदेश अपील करण्यायोग्य नाही आणि कोणत्याही प्रकारे, तो अपील करण्यायोग्य आदेश त्याच्या कक्षेत घेऊ शकत नाही. वरील बाबी लक्षात घेता, जी स्थिती उद्भवते ती अशी आहे की, ज्या अभिलेखणांमध्ये न्यायालयाने पारित केलेले अंतिम आदेश अपील अभिलेखण्यायोग्य नसतील, त्या अभिलेखणांमध्ये o.18, आर. 4 अंतर्गत प्रदान केलेल्या शपथपत्राच्या स्वरूपात सरतपासणी स्वीकारण्यासाठी किंवा o.18, आर. 13 अंतर्गत प्रदान केल्याप्रमाणे न्यायालयाने स्वतः त्याचे सार नोंदवण्यासाठी विवेक न्यायालयाला देण्यात आला आहे.परंतु ज्या प्रकरणांमध्ये आदेश अपील करण्यायोग्य असतील, त्या प्रकरणांमध्ये o.18, आर. 5 अंतर्गत प्रदान केल्याप्रमाणे पुरावा काटेकोरपणे नोंदवला जावा.”

दुसरीकडे, एफ. डी. सी. लिमिटेडमध्ये (वर नमूद केलेले) असे म्हटले गेले आहेः

" O.XVIII च्या नियम 4 आणि 5 चे सुसंवादी वाचन ने हे उघड केले आहे की पुरावा अभिलेखनवण्याच्या प्रत्येक प्रकरणात, सरतपासणीला शपथपत्राच्या स्वरूपात परवानगी दिली पाहिजे आणि अशा वेळी शपथपत्राच्या स्वरूपात पुरावा नोंदवला जात असताना, आर. 5 अंतर्गत वर्णन केलेली प्रक्रिया अपील अभिलेखण्यायोग्य प्रकरणांमध्ये पाळली पाहिजे.अपील न अभिलेखता येण्याजोग्या प्रकरणांमध्ये, नियम 13 मध्ये असलेल्या कायद्याच्या तरतुदींचा अवलंब अभिलेखून शपथपत्र ज्ञापनवले जाऊ शकते. दुसऱ्या शब्दांत, साक्षीदाराने केवळ शपथपत्र सादर केल्याने न्यायालयाला, अशा शपथपत्राच्या प्रस्तावाच्या संदर्भात निवेदन ज्ञापनवून, नियम 13 चा अवलंब अभिलेखून, पुराव्याचा भाग म्हणून असे शपथपत्र ज्ञापनवण्याचे अधिकार मिळतील. अपील अभिलेखण्यायोग्य प्रकरणे वगळता, ज्यामध्ये न्यायालयाला सरतपासणीच्या संदर्भात शपथपत्र सादर अभिलेखण्याचा पुरावा ज्ञापनवणे आवश्यक असेल आणि प्रतिवादीला आयडी1 च्या आर. 5 नुसार असे शपथपत्र सादर अभिलेखण्यास सांगणे आवश्यक असेल. निःसंशयपणे, दोन्ही प्रकरणांमध्ये, उलट तपासणीच्या उद्देशाने, न्यायालयाला खाली नमूद केलेल्या प्रक्रियेचे पालन अभिलेखावे लागेल.

दुसऱ्या शब्दांत सांगायचे तर, अपील करण्यायोग्य प्रकरणांमध्ये जरी साक्षीदाराच्या सरतपासणी शपतपत्राच्या स्वरूपात हजर करण्यास परवानगी असली तरी , अशा शपतपत्राला पुराव्याचा भाग बनविण्याचा आदेश दिला जाऊ शकत नाही, जोपर्यंत त्याचा प्रतीनिधी साक्षीदाराच्या पिंजऱ्यात प्रवेश करत नाही आणि प्रतीज्ञापत्रातील मजकूर त्याच्या म्हणण्यानुसार आहे आणि प्रतीज्ञापत्र त्याच्या स्वाक्षरीखाली आहे याची पुष्टी करत नाही आणि हे विधान नियम 5 विहित केलेल्या प्रक्रियेचे पालन करून नोंदवण्याचे आहे. तथापि, अपील अयोग्य प्रकरणांमध्ये, साक्षीदाराच्या सर तपासणीशी संबंधित शपथपत्र हे O.XVIII च्या आर. 13 चा तरतुदींचा अवलंब करून अभिलेखून असे शपथपत्र सादर अभिलेखण्याचे निवेदन ज्ञापनवून पुराव्याचा भाग म्हणून ज्ञापनवले जाऊ शकते. अपील अभिलेखण्यायोग्य प्रकरणांच्या बाबतीत अशा प्रतिनिधीची उलटतपासणी, आर. 5 च्या तरतुदींचे पालन अभिलेखून ज्ञापनवावी लागेल, तर अपील न अभिलेखण्यायोग्य प्रकरणांच्या बाबतीत न्यायालयाला आर. 13 अंतर्गत आपल्या अधिकाराचा वापर अभिलेखण्याचा अधिकार असेल.

मुंबई उच्च न्यायालयाच्या मताशी आम्ही सहमत आहोत.

या प्रकरणाचा दुसऱ्या दृष्टीकोनातून विचार केला जाऊ शकतो. सरतपासणीच्या वेळी पक्षकाराची उपस्थिती अनिवार्य नाही. जर शपथपत्रात केलेल्या कोणत्याही विधानावर आक्षेप घेतला गेला असेल, उदाहरणार्थ, युक्तिवादाच्या बाहेरील विधान केले गेले आहे, तर असा आक्षेप नेहमीच न्यायालयासमोर लेखी घेतला जाऊ शकतो आणि कोणत्याही परिस्थितीत, त्याकडे साक्षीदाराचे लक्ष त्याची उलटतपासणी

करताना नेहमीच वेधले जाऊ शकते. शपथपत्रावर सरतपासणी घेतली तर प्रतिवादी कोणत्याही प्रकारे बाधित होणार नाही आणि असे झाल्यास त्याची इच्छा असल्यास साक्षीदाराला खुल्या न्यायालयात उलट तपासणी करण्याची परवानगी दिली जाईल. अशी प्रकरणे असू शकतात ज्यात एखाद्या पक्षकाराला साक्षीदाराची उलट तपासणी करण्याची गरज भासणार नाही. अशा साक्षीदाराची खुल्या न्यायालयात तपासणी करण्यात न्यायालयाचा वेळ वाया जाणार नाही

संविधि निर्वचनची उपरोक्त तत्त्वे लागू करताना, आदेश 18 नियम 4 आणि 5 यांचा सुसंवादीपणे अर्थ लावला जाणे आवश्यक आहे यात आम्हाला शंका नाही.दोन्ही तरतुदी लागू करणे आवश्यक आहे आणि आदेश 18 नियम ४ ला आदेश 18 नियम ५ हा अपवाद म्हणून वाचला जाऊ शकत नाही.

वर नमूद केलेल्या कारणांमुळे, या अपीलात कोणतीही योग्यता नाही, त्यामुळे तदनुसार ती फेटाळली जाते. मात्र, खर्चाबाबत कोणताही आदेश नसेल.

व्ही. एस. एस. अपील फेटाळण्यात आल्या.

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरीता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

x-x-x-x